“Hi ha un ús funerari del nen per crear estatus a la Grècia antiga i a Roma”

Entrevista a Jesús Carruesco i Judit Ciurana

“Hi ha un ús funerari del nen per crear estatus a la Grècia antiga i a Roma”

Jesús Carruesco (URV-ICAC) i **Judit Ciurana** (investigadora adscrita a l’ICAC) han intervingut al curs **Arqueologia de la infantesa. Vida i**

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)

mort, organitzat per l'ICAC i el Camp d'Aprenentatge de Tarragona del 2 al 7 de febrer. Parlem amb ells dos de la infantesa a Grècia i Roma: el seu paper en el mite, la religió i la informació que ens n'ha pervingut a través de l'arqueologia funerària.

La infantesa no és gaire present a Grècia.

No. Es posa més èmfasi en el final de l'adolescència, un període més interessant perquè representa l'accés a la ciutadania en els nois i a la maternitat en les noies. Hi ha una indefinició de l'infant; no se'l té en compte fins passada la pubertat, en part també per la mortalitat infantil. Per això és tan important la criança del nen, alletar-lo, fer que visqui, ja sigui per la mare o la dida.

Parleu-nos més d'aquesta indefinició de l'infant.

Es veu per exemple en el fet que sovint es designen amb paraules de gènere neutre, com *teknon* o *brephos*, que vol dir 'nadó'. *Pais* pot voler dir 'nen', però també s'aplica al jove adolescent que serveix al banquet o a l'esclau de la casa. Provenen de *pais* paraules com pedagogia, pediatria, pederàstia…

Chous *amb nen nu de perfil, finals del s. V aC.*

Museo Archeologico, Florència

(Wikimedia Commons, Sailko).

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)

Pel que dieu és com si l'infant no existís.

Per sota dels 10 anys els nens queden en l'àmbit privat. De totes maneres hi ha festes en què apareixen, com a les festes Antestèries en honor a Dionís. Els nens de fins a tres anys es coronen i els donen un *choûs*, gerra de vi en miniatura, perquè hi juguin. Però era només una part d'aquests rituals cívics. També hi ha la festa de les Arreфòries, que marquen el principi de la iniciació de les nenes a set o vuit anys (com més endavant hi ha la iniciació dels nois, els efebs), i és important perquè són les futures esposes i mares de ciutadans.

El ciutadà adult, és el que interessa!

En efecte, a la Grècia arcaica i clàssica el que importa és la polis i el ciutadà cívic. I és important tenir fills legítims sobretot per la idea de generar futurs ciutadans i mares de ciutadans. El pare fins i tot tenia la potestat d'acceptar el fill o rebutjar-lo: per motius econòmics, sospita de no tenir-ne la paternitat, perquè no era apte per a la guerra, com passava a la ciutat d'Esparta…

Deunidó.

El nen no entra en la cultura fins que desenvolupa la seva sexualitat. Però depèn: en època hel·lenística la cultura és més urbana (pensem en Alexandria). En l'art es veu l'interès per l'espai familiar, en què l'infant comença a aflorar: tenim imatges del nen que juga amb una oca, el nen que es treu l'espina…

Nen de l'espina, estàtua hel·lenística, c. *segle I aC*.

Museus Capitolins, Roma.

(Wikimedia Commons, Miguel Hermoso Cuesta).

És el que passarà també a Roma?

No ben bé, perquè a Roma certs nens tenen una importància extraordinària. Dins del registre funerari hi ha tombes infantils molt refinades. Sobretot tombes de nenes mortes abans de temps, sense haver tancat el cicle de la infantesa. Se les enterra amb nines, miralls (relacionats amb Venus, amb la preparació ritual de la núvia), crepundia (amulets amb forats que es penjaven com a protecció, per mantenir lluny els mals esperits), objectes del treball de la llana….

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)

És una pràctica generalitzada?

Sobretot entre els lliberts, exclosos de l'esfera pública i política i nous rics. No es poden emmirallar amb els seus ancestres però sí en el llinatge futur. Projecten les seves ambicions en els seus fills ja nascuts lliures. Creen a través seu la seva identitat. A Grècia hi ha un ús funerari del nen per crear estatus sobretot a principis de l'època arcaica, que és quan s'està creant una aristocràcia que necessita autodefinir-se. La Copa de Nèstor, una copa de banquet amb una de les primeres inscripcions en grec, és a la tomba d'un nen.

I els nens?
A l'Imperi els nens no tenen un tractament funerari diferenciat. A zones perifèriques, com a Germània, sí que tenen importància. A les tombes s'hi ha trobat armament (espases, llances del clan, etc.). A Tàrraco, però, tenim un cas únic i especial d'un infant enterrat amb amulets al coll i una petita espasa de fusta, que no sabem si és símbol o joguina. Pertanyia a una família rica, perquè la tomba és dins un mausoleu.

Que curiosa la diferència amb les nenes.
Sembla com si els nens no necessitessin aquesta construcció de la identitat. De vegades es troben amb els mateixos objectes que els adults: monedes, llànties…

Els petits també eren víctima de la violència dels grans.

Sí, sabem d'infanticis com el d'Ascaló, a Israel, on s'han localitzat un centenar d'esquelets de nadons de dos o tres dies en una claveguera. I a l'Egipte tardoromà s'ha documentat el primer cas en el registre arqueològic de maltractament físic a un infant.

Quin panorama.

Això no era habitual, però parlem de societats en què el nen no té cap dret, és propietat de la família, assimilat a un objecte o un animal. Hi ha rituals com la potestat del pare

d'acceptar-lo o no, com dèiem abans, i el fet de néixer sense pare, de dona viuda o divorciada, pot ser motiu d'abandó. Molts nens abandonats acabaran sent esclaus.

Per no parlar de mites com el de Medea, que mata els fills per venjança.

Ep, però no vol dir que sigui reflex del que passava, sinó que marca el que s'ha d'evitar que passi. Medea és un cas extrem de brutalitat que trobem en la mitologia, com Procne, que serveix el fill esquarterat al pare; o Ino, que representa la figura de la madrastra, que ha quedat als contes.

Els déus no solen estar representats com a nens.
No, tan sols Zeus, perquè calia representar el seu accés a la reialesa, escapant a la brutalitat del pare que devora els fills perquè no el destronin; i Hermes i Dionís, que, com que són déus del canvi, de la transformació, apareixen com a nens i joves. D'altra banda, en la mitologia tampoc trobem un déu de la infantesa.

Passa igual amb els herois?
Alguns sí que es representen com a nens, com ara Hèracles matant les serps que li envia Hera. Ara bé, els herois que moren sent nens donen lloc a rituals relacionats amb la competició. La seva tomba té un valor religiós en els jocs. Per exemple, en els jocs ístmics, marcats per la mort de Melicertes, o els jocs nemeus, marcats per Ofeltes. En aquests casos el nen rep culte; hi ha la idea del "nen màgic" o "nen diví".

Representació dels bessons Ròmul i Rem nodrits

per la lloba en una ara procedent d'Òstia (s. II dC).

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)

Museo Nazionale Romano, Palazzo Massimo, Roma

(Wikimedia Commons, Marie-Lan Nguyen).

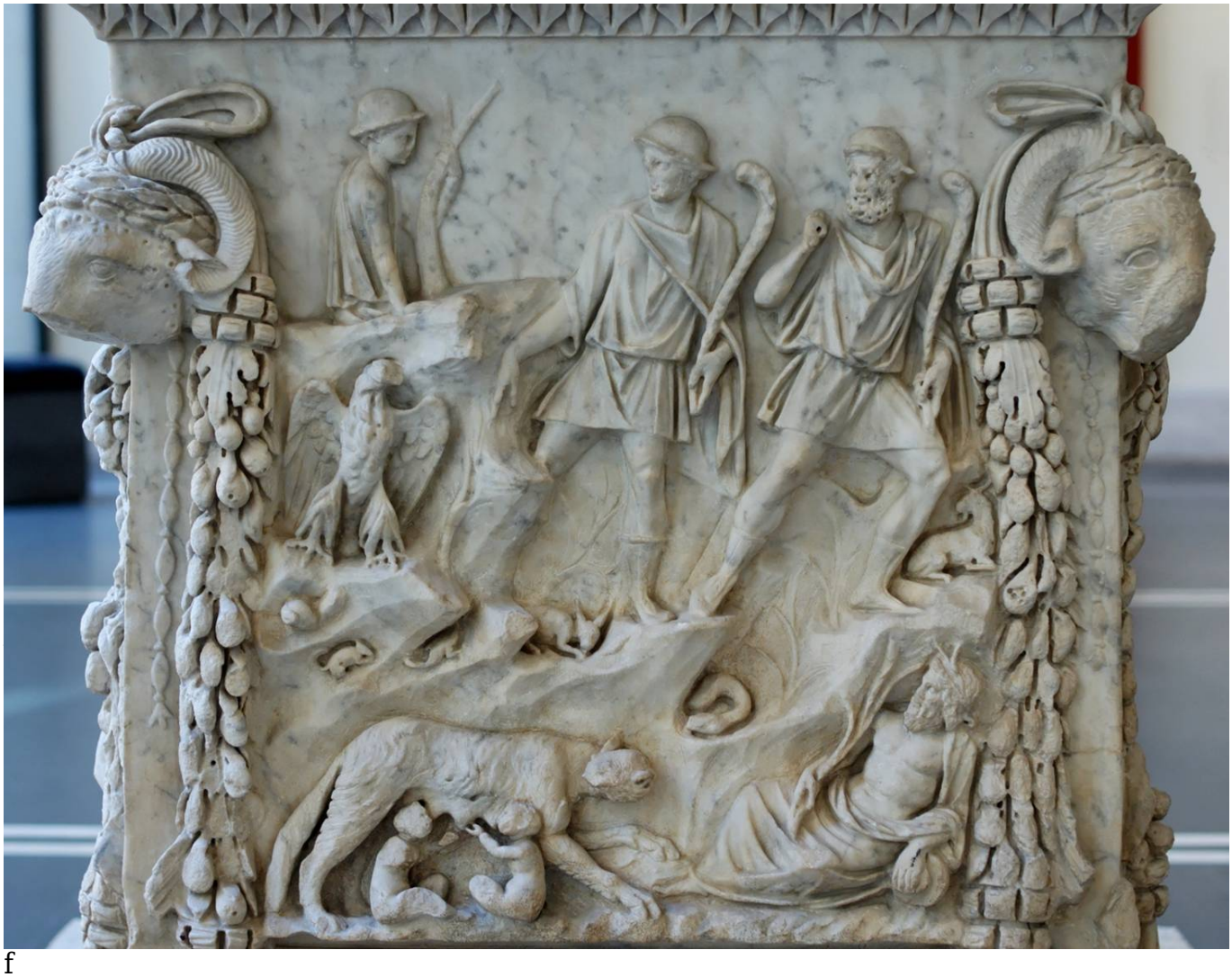

f

igura del nen és menys aprofitada culturalment, amb excepció de casos com Ròmul i Rem. A Roma la mort d'un nen no és fundacional de res. El nen té poca centralitat pública, és més propi de l'àmbit familiar privat, no de l'Estat. A Grècia, en canvi, té un paper més simbòlic, ritual, religiós...

Més si mor que si viu!

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)

Sí, podríem dir que el *nen viu* està projectat endavant; la infantesa no és un estat ideal ni idealitzat, és un estat transitori; és important quan s'ha sobreviscut i s'entra en la ciutadania. En canvi el *nen mort* pot ser eina que s'aprofita simbòlicament: les famílies, per marcar estatus, i la polis, per marcar un espai col·lectiu.

Text i retrats: Carme Badia i Puig
Febrer del 2015

Contingut extret de la web de l'ICAC (www.icac.cat)